

Euro- en zijn concurrenten (*)

Gert Meesters

Abstract

This article deals with the Dutch bound morpheme euro-, meaning ‘European’ or ‘Europe’ in relatively young word formations. The morpheme in question is not to be confounded with the word *euro* for the European currency. The article especially deals with the relationship between word formation with euro- and three other means of expressing more or less the same meaning: word formation with EG- (abbreviation of *Europese Gemeenschap*, i.e. *European Union*) as a first component, word formation with Europa- (*Europe*) as a first component and word groups with the adjective *Europees* (*European*). This relationship is explored in two comparative studies. First the token frequency in a corpus is investigated. It turns out that euro- is more frequent than Europa-, but less frequent than EG- and *Europees*. In a second comparison the semantic-functional domains of the four alternatives are considered in detail. Euro- apparently can be used as an alternative for *Europees* and EG- when the referents are related to the European Union, and as an alternative for *Europees* in ‘bilateral’ adjectives such as *Euro-Russisch*. It also has a few domains of its own: commercial proper names and words expressing an attitude towards the European Union. An additional analysis of individual words and word groups with different alternatives from this paradigm as a first component but the same second component reveals that even in individual cases of competition with other alternatives, the variant with euro- is sometimes the most frequent or the institutionalized form. It is concluded that within the linguistic potential of naming referents that relate to Europe, euro- has its own specific value as a productive means of word formation.

1 Inleiding

In 1968 stond in *Onze Taal* te lezen: “Laten ze met dat euro nu maar eens ophouden. De Brabantse brouwer die de ‘hypermoderne eurofles met rip-cap’ heeft uitgevonden, moge het laatste eurowoord verzonnen hebben.” (geciteerd in Reinsma 1975:77). Als er één wens ondertussen niet vervuld is, dan is het deze wel. In de *Grote Van Dale* (1999) staan maar liefst 47 euro-woorden, en er komen er blijkbaar met elke editie nog bij.

In dit artikel wordt enkel het gebonden morfeem euro- besproken, dat een splinter (cf. Van den Toorn 1983 en 1987) uit *Europees* of *Europa* is, en hetzelfde betekent als de mogelijke basiswoorden. De naam *euro* voor de munteenheid is op een vergelijkbare manier ontstaan, maar dan als vrij morfeem. Het woord voor de munteenheid en het gebonden morfeem beschouw ik ondanks hun homofonie als twee onderscheiden morfologische bouwstenen, wegens hun andere morfologische gedrag en hun verschillende betekenis. In dit artikel wordt de munt verder niet meer in de bespreking betrokken.

Woorden met eur- zoals *Eurazië* (Eur- + Azië) en *Euregio* (Eu(r)- + regio) worden ook niet besproken, omdat ik Eur- in zulke woorden als een andere splinter beschouw, die overigens weinig of geen uitbreiding van zijn paradigma meer lijkt te vertonen. De hypothese dat eur-

een allomorf van euro- is die optreedt voor klinkers, is niet vol te houden. Zelfs in een onwaarschijnlijke syntagmatische structuuranalyse van *Euregio* als eur- + -egio zou de klinker aan het begin van de tweede splinter het wegvallen van de -o niet veroorzaken. In het hierna volgende overzicht blijken de woorden waarin het tweede deel met een klinker begint, immers de -o van euro- te behouden.

Het ontstaan van euro- uit *Europees* of *Europa*, zijn huidige morfologische band met de 'basiswoorden', zijn plaats in de Nederlandse morfologie, samen met morfologisch verwante morfemen als reli- ('religieus'), cyber- ('cyberspace') en vele andere, zijn heel interessante materie, die echter buiten het bestek van dit artikel valt, en die ik elders uitvoeriger hoop te bespreken. Voorlopig kan ik volstaan met de verduidelijking dat euro- zowel kenmerken heeft van een affix als van een vrij morfeem. Net zoals een affix is euro- gebonden, en komt het in niet-eigennamen slechts op één plaats in de woordvorming voor. Net zoals een vrij morfeem uit de belangrijke woordklassen ("major lexical categories", cf. Aronoff 1976:21) heeft euro- daarentegen een vrij specifieke lexicale betekenis. Woordvormingen met euro- vertonen ook de semantische samenhang die composita uit twee vrije morfemen vertonen, eerder dan afeleidingen met een prefix. En ten slotte blijken met euro- woordvormingen mogelijk die nog het meest lijken op samenstellende afleidingen (cf. infra).

In het volgende overzicht zijn de 47 eurowoorden uit Van Dale in drie groepen geordend: euro- met een onzelfstandig tweede deel, euro- met een zelfstandig tweede deel en 'samenstellende afleidingen' met euro-. De woorden tussen haakjes zijn geen directe vormingen met euro-, maar zijn afleidingen of samenstellingen op basis van een vorming met euro-.

(1) euro- met onzelfstandig tweede deel

eurocard	(eurocratisch)
eurocity	europiel
(eurocitytrein)	eurofoob
Eurocontrol	euroforie
eurocraat	euronaut
(eurocrate)	Eurotransplant
(eurocratie)	

Eurocity en *Eurocard* bevatten als tweede deel een leenmorfeem, dat niet los voorkomt in het Nederlands.

(2) euro- met zelfstandig tweede deel

	Eurokorps
	euromarkt
	eurominister
euroambtenaar	
eurobenzine	
eurocheque	euronet
eurocommissaris	europarlement
eurocommissie	europarlementariër
eurocommunisme	europarlementslid
eurodollar	europoliticus
euro-enthousiasme	Europoort
euofles	euroraket
euofobie	eurosepsis
Eurogroep	eurosepticus

eurosclerose
eurostrategisch
eurosuper
eurotop
Eurotunnel

euroverpakking
eurovignet
Eurovisie
(Eurovisiesongfestival)

Een *euroverpakking* is blijkbaar een 'grote verpakking', maar ik heb niet kunnen achterhalen of er geen band is met een Europese reglementering. Hamans (2000) meent dat euro- ook gewoon 'groot' kan betekenen. *Visie* in *Eurovisie* betekent 'televisie'. Die vorm van semantische concentratie komt wel vaker voor in splintercomposita.

(3) samenstellende afleiding met euro-:

eurocentrisme
eurocentrisch

Overigens staat *euro-* ook als gebonden morfeem met een eigen artikel in de Grote Van Dale (1999). Daarin staat dat *euro-* als verkorting van *Europees* gezien moet worden. Maar in een beperkt aantal gevallen, zoals *euroscopsis* en *eurofobie*, lijkt een herformulering me eenvoudiger met *Europa-* dan met *Europees*. Het is *Europascepsis* en niet *Europese scepsis*, want dat laatste zou een scepsis van Europa suggereren, niet tegenover Europa. *Euro-* kan dus als splinter voor beide dienen, maar wordt meestal gebruikt als semantisch equivalent van *Europees*.

In de Grote Van Dale (1961) staat nog geen enkel eurowoord. Eurowoorden zijn dus waarschijnlijk erg jong. Wellicht was *Eurovisie* (met uitzendingen vanaf 1956) het eerste woord met euro- dat in het Nederlands in omloop kwam.

De populariteit van euro- op zichzelf is geen verbazend feit. Tegenover de enigszins bijzondere oorsprong van het morfeem, die in sommige morfologische theorieën gerelateerd wordt aan lage frequentie, staat het groeiende belang van Europa, Europese samenwerking in het algemeen en de Europese instellingen in het bijzonder, dat aanleiding geeft tot talrijke nieuwvormingen met euro- als eerste deel.

In de volgende paragrafen wil ik euro- op diverse manieren vergelijken met de min of meer synonymische alternatieven Europa-, EG/EU- en het relationele adjectief *Europees* (ANS 1997:387; Heynderickx 1992). Daardoor hoop ik een goed zicht te krijgen op de frequentie, de semantiek en de functionele distributie van euro-. Om de vergelijking te kunnen uitvoeren, heb ik een voor de gelegenheid geselecteerd tienmiljoenwoordencorpus doorzocht, waarin teksten uit diverse kranten uit Nederland en Vlaanderen in de periode 1991-1992 zijn opgenomen.

Dat de onderzochte teksten uit 1991-1992 dateren, zorgt ervoor dat de aangetroffen taalfeiten op twee manieren verschillen van vergelijkbaar materiaal van nu. Ten eerste kwamen er in het materiaal nog geen samenstellingen voor met de afkorting *EU* als eerste lid. De benaming *Europese Unie* kwam wel al net voor, want de naamsverandering van *Europese Gemeenschap* naar *Europese Unie* is in de genoemde periode gebeurd, maar samenstellingen met EU- ontbreken. In plaats daarvan vond ik natuurlijk wel een groot aantal samenstellingen met EG- als eerste lid. Omdat er geen aanwijzingen zijn om aan te nemen dat EG- een andere

morfologische valentie zou hebben dan EU-, heeft dit verschil tussen het corpusmateriaal en hedendaags materiaal geen verdere relevantie voor het onderzoek.

Een tweede verschil tussen 1991-1992 en nu, dat wél relevant is voor de resultaten, is dat *euro* ondertussen de gewone naam voor de Europese eenheidsmunt is geworden. In 1991-1992 was dat nog de theoretische *ecu* en werd *euro* als vrij morfeem op basis van de informatie uit de onderzochte teksten enkel gebruikt als onderdeel van de naam van loodvrije benzine, en een enkele keer als verkorting van *europarlementslid*.

De gekozen periode verhindert dus een voor dit onderzoek onnodige complicatie van het materiaal met euro- als eerste deel, want sinds de invoering van *euro* als naam voor de eenheidsmunt is een groot aantal samenstellingen met die muntnaam gecreëerd. De Grote Van Dale (1999) bevat al een aantal samenstellingen met de muntnaam. Die ontbreken in het gekozen tekstmateriaal, waardoor ik me volledig heb kunnen concentreren op euro- als verkorting van *Europees/Europa*.

2 frequentie van euro- in vergelijking met zijn alternatieven

Een eerste vergelijking tussen euro- en zijn alternatieven - Europa-, EG- en *Europees* - is louter kwantitatief. Ik heb daarbij de tokengegevens als basis genomen, omdat gaandeweg bleek dat er geen reden was om aan te nemen dat het resultaat significant verschillend zou zijn bij een arbeidsintensievere vergelijking van typefrequentie. In elke categorie waren er immers wel enkele heel frequente combinaties (zoals *Europees parlement*, *EG-commissaris*, *Europol* of *Europacup*), en een groot aantal laagfrequente combinaties.

Een vergelijking van de tokenfrequentie geeft het volgende beeld:

alternatieven	n	%
Europa-	130	2
Europees	4933	67
EG-	1703	23
euro-	625	8
totaal	7391	100

tabel 1: tokenfrequentie van benoemingen met Europa-, Europees, EG- en euro- in corpus

Twee derde van de tokens laat een niet-morfologische benoemingswijze met het adjectief *Europees* zien. Van de morfologische mogelijkheden is EG- het talrijkst, gevolgd door respectievelijk euro- en Europa-. De drie morfologische mogelijkheden zijn productief. Bij euro- wijzen behalve de vorm-betekenissystematiek (Van Santen 1992) ook het grote aantal hapaxen daarop (Baayen 1993).

Opvallend is in deze tabel dat euro-, met zijn morfologisch als bijzonder gekenmerkte oorsprong, frequenter is dan Europa-. Als we ervan uitgaan dat euro- zowel voor Europa- als voor *Europees* kan staan, is euro- echter sterk in de minderheid. Zoals hierboven betoogd is, is er inderdaad reden om aan te nemen dat euro- als verkorting van *Europees* én van *Europa* kan gelden, in tegenstelling tot wat de Grote Van Dale (1999) beweert, die enkel *Europees* als langere vorm van euro- vooropstelt.

In tegenstelling tot de andere drie heeft EG- een sterk gelimiteerde betekenis: enkel woorden in verband met de Europese Gemeenschap hebben als eerste component EG-. Bij de andere

drie geldt die beperking niet a priori, maar is de betekenis toch heel vaak gelijk aan die van EG-.

Hoewel frequentie al in een bepaalde mate aangeeft hoe de verschillende mogelijkheden zich verhouden en hoe populair euro- is in vergelijking met zijn concurrenten, zeggen naakte frequentiegegevens niet genoeg. In het volgende deel worden de vormingen met de vier alternatieven opgesplitst volgens de soort woorden die ermee gevormd worden. Het is dus een resultaatgerichte of functionele benadering: wat benoemt de taalgebruiker met welk alternatief?

3 functionele vergelijking van euro- en zijn alternatieven

In deze paragraaf worden euro- en zijn alternatieven functioneel vergeleken. Eerst worden op basis van de gevonden benoemingen waarneembare tendenties besproken en wordt nagegaan welk alternatief in welke functie(s) dominant is. Wordt voor functioneel vergelijkbare benoemingen meer euro- of meer EG- gebruikt? Daarna worden de woorden bekeken die met twee of meer alternatieven gecombineerd worden, bv. *ambtenaar* in *Europese ambtenaar* en *EG-ambtenaar*.

Om de volgende bespreking met veel corpusmateriaal overzichtelijk te houden, groepeer ik een aantal benoemingen, alsof het om één benoeming gaat, hoewel ze toch niet helemaal identiek zijn. Dat zijn benoemingen die bestaan uit dezelfde vorm om de betekenis 'Europa / Europees' uit te drukken, gevolgd door eenzelfde woord. De derde component kan afwezig zijn of verschillend zijn in de benoemingen die samengenomen worden, bijv. *Europees kampioen* en *Europees kampioenschap*. Een derde of vierde component wordt enkel vermeld als de vorming zelf een voldoende frequentie behaalde, en verder geen laagfrequente vormingen aangetroffen werden die de twee eerste morfemen met de vorming delen. Ik ben er mij van bewust dat zo'n bespreking de morfologische of syntactische bouw van bepaalde vormingen geweld aandoet, maar het leek de meest werkbare methode om de aangetroffen types in de volgende bespreking te vermelden. Een *Europees vredesonderhandelaar*, kan dus bij Europees vrede- komen te staan, hoewel *Europees onderhandelaar* structureel beter te verdedigen is. Maar bij *Europees lidstatenoverleg* is het wel te verantwoorden dat het onder *Europees lid(staat)* ressorteert, en niet onder *Europees overleg*. De impact van deze vereenvoudigende ingreep op de resultaten van het onderzoek lijkt minimaal, omdat het niet of nauwelijks voorkomt dat deze ingreep de functionele classificatie van een benoeming beïnvloedt.

De twee methodes, het onderzoek van tendenties en van individuele benoemingen, zouden elkaar moeten aanvullen. De eerste geeft aan in welke functionele domeinen een alternatief gebruikt wordt, en welk alternatief dominant is in een bepaald domein; de tweede controleert of de (gemeenschappelijke) domeinen adequaat opgespoord zijn met de eerste methode. Ook kan door een vergelijking van de tokenfrequenties van individuele benoemingen met verschillende alternatieven nagegaan worden of euro- ook bij benoemingen waarbij het moet concurreren met andere alternatieven, de voorkeur kan krijgen op de 'gewonere' alternatieven.

3.1 tendenties

Als je de benoemingen met de verschillende alternatieven vergelijkt, blijken zeker voorkeursdomeinen te bestaan voor de alternatieven. Die domeinen hoeven niet exclusief te zijn: verschillende alternatieven kunnen een domein delen. Onder een *preferentieel domein*

versta ik een verzameling verwante begrippen die relatief dikwijls met een bepaald alternatief wordt benoemd. Vanaf vijf tokens en minstens twee types spreek ik van zo'n preferentieel domein voor een alternatief. Die drempel houdt in dat een kleine minderheid van de aangetroffen benoemingen (vooral met het alternatief *Europees*) niet of moeilijk bij de genoemde domeinen ondergebracht kan worden, omdat ze semantisch te veel van de andere benoemingen verschillen. Hierna worden per alternatief de preferentiële domeinen besproken.

a) euro-

Euro- wordt veel gebruikt voor commerciële eigennamen, vooral dan voor (openbare of privé-)bedrijven die een internationale of Europese uitstraling willen suggereren in hun naam: *Eurocontrol, Eurometaal, Europoort, Eurotunnel, Euroventures, Euro-Movie-Productions* en vele andere. Ook commerciële producten, veelal bankproducten, krijgen euro-: *Eurocard, Eurogiro, Eurocheque*... Het tweede deel van de naam komt soms niet in het Nederlands voor en de euro- wordt in deze namen soms op zijn Engels uitgesproken. Toch zijn al die euronamen in de bespreking opgenomen. Want zelfs als ze fonologisch van het Nederlandse euro- onderscheiden zijn, dragen ze door het schriftbeeld en uitspraakvariatie (soms een Nederlandse uitspraak) bij tot het ontstaan van een paradigma, en in dit geval ook van een preferentieel functioneel domein.

Daarnaast wordt euro- gebruikt voor termen die direct te maken hebben met de Europese Unie als organisatie: *europarlementariër, eurolijsttrekker, eurotop, eurocraten*,... Ook termen voor begrippen die minder direct verwijzen naar de organisatie, maar bij voorbeeld voortvloeien uit de werkzaamheden van de E.U., krijgen euro-: *eurovignet, eurostekker, Europol, Eurokorps*. Begrippen die een affectieve houding ten opzichte van de Europese instellingen uitdrukken, krijgen eveneens euro-: *euroseptici, eurosclerosis, euroforie, europessimisme, euromotivatie*... Ten slotte wordt euro- ook gebruikt voor 'bilaterale' adjectieven: adjectieven waarin de betrokkenheid van Europa en een ander deel van de wereld wordt uitgedrukt, zoals in *Euro-Russisch*.

b) Europa-

Europa- wordt vooral gebruikt voor enkele internationale, Europese manifestaties: *Europacup, Europalia* (waarin de structurele status van *Europa* niet duidelijk is; de eerste component zou de stam Europ- kunnen zijn). Daarnaast worden ook plaatsen, als onderdelen van gemeentelijke ruimtelijke ordening, naar Europa genoemd: *Europalaan, Europaweg, Europapark* ...

c) Europees

Europees wordt gecombineerd met een bijzonder groot aantal woorden. Dat hoeft niet te verwonderen, omdat de semantische band tussen een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord (een enkele keer een ander bijvoeglijk naamwoord) minder vast kan zijn dan de band tussen delen van een (splinter)samenstelling. De verbinding kan al gemakkelijker occasioneel zijn dan bij een samenstelling. Koefoed (1993) zou het verschil als volgt beschrijven: een woordgroep is een prototypische omschrijving, een woord is een prototypische naam, waarbij een omschrijving staat voor een occasionele referentie, en een naam voor een blijvende. Een woordgroep als *Europees begrip* of *Europese aandacht* heeft geen pendant als samenstelling. De woordgroep is hier geen vaste verbinding.

Toch kunnen voor *Europees* ook preferentiële domeinen worden bepaald: veel verbindingen van een relationeel adjectief zoals *Europees* en een substantief zijn een volwaardig alternatief voor een samenstelling (Heynderickx 1992). Net zoals bij *euro-* zijn bij *Europees* ten eerste woorden te vinden die verwijzen naar de Europese Unie als organisatie: *Europese Gemeenschap, Europese Unie, Europese commissie, Europees commissaris, Europees Hof, Europees parlement, Europese top, Europese lidstaten, Europese leiders*.

Ook concepten die minder direct Europese instellingen benoemen, maar wel met de werking ervan te maken hebben, komen veelvuldig voor: *Europese richtlijn, Europees beleid, Europees besluit, Europese eenwording, Europese integratie*, etc. Opvallend veel tokens worden aangetroffen die te maken hebben met financiële aspecten van de Europese eenwording: combinaties van *Europese* met *mnt*, of *Europees monetair* met *stelsel, eenwording* of *unie*. Ook veel tokens uit agrarische hoek: *Europese boeren, landbouw, agrariërs*. De twee laatste deelgroepen geven waarschijnlijk op een indirecte manier de belangrijkste Europese beleidsthema's van de onderzochte periode weer.

Net zoals met *Europa-* wordt een aantal manifestaties met *Europees* benoemd: *Europese kunst- en antiekbeurs, Europees Jeugdmuziekfestival*. Ook sportieve benoelingen kunnen daarbij gerekend worden: *Europees voetbal, Europees kampioenschap, Europese beker, Europese topploeg*.

Andere Europese samenwerkingsverbanden dan de E.U., die niet noodzakelijk beperkt zijn tot de landen van de Europese Unie, worden met *Europees* benoemd: vooral de *Europese ruimtevaart*, met woordgroepen als *Europese draagraket* en *Europese satelliet*, is ruim vertegenwoordigd. Maar ook andere komen voor: *Europese Vrijhandelsassociatie, Europees verdrag Rechten van de mens...*

Europees wordt ook vaak als louter geografische situering gebruikt in benoelingen die naar aardrijkskunde of geschiedenis verwijzen: *Europees continent, Europese kolonisatie, Europese beschaving, Europese immigranten, Europese geschiedenis, Europese bodem*. De geografische aanduiding komt met name ook vaak voor in culturele terminologie: *Europese kunst, Europese literatuur, Europees theater, Europese film, Europese televisie*.

Ten slotte komt *Europees* voor in de al eerder genoemde bilaterale adjectieven, zoals *Europees-Amerikaans* of *Europees-Russisch*.

d) EG-

De domeinen van EG- zijn eenvoudig: alle samenstellingen met EG- hebben te maken met de Europese instellingen. Ofwel benoemen ze er onderdelen van, ofwel benoemen ze concepten die met de instellingen gerelateerd worden in de ruimere zin. Tot de eerste groep behoren *EG-commissaris, EG-commissie, EG-top, EG-lidstaat, EG-minister*. Tot de tweede *EG-burger, EG-gemiddelde, EG-hoofdsteden, EG-handel, EG-landbouw, EG-akkoord*.

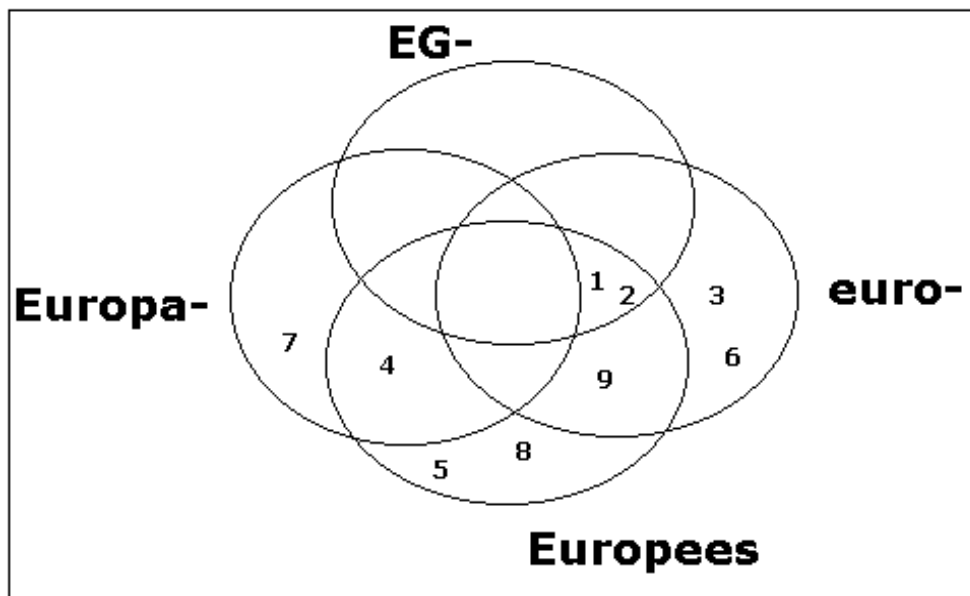
e) alle alternatieven samen

In de volgende tabel worden de gevonden domeinen aan de toepasselijke alternatieven gekoppeld.

domeinen	euro-	Europa-	Europees	EG-
1. EU organisatie	x		x	x
2. EU ruimer	x		x	x
3. EU affectief	x			
4. internationale manifestaties		x	x	
5. landoverschrijdende samenwerkingsverbanden			x	
6. commerciële namen	x			
7. plaatsnamen		x		
8. culturele en aardrijkskundige aanduidingen			x	
9. bilaterale adjectieven	x		x	

tabel 2: functionele domeinen van de vier benoemingsalternatieven euro-, Europa-, Europees, EG-

In het volgende Venn-diagram zijn de nummers uit tabel 2 gebruikt om de verdeling van de preferentiële domeinen voor te stellen.

figuur 1: preferentiële domeinen van Europa-, EG-, euro- en Europees in een Venn-diagram

Het Venn-diagram maakt een aantal zaken duidelijk zichtbaar. EG- heeft geen unieke domeinen, alle domeinen deelt het met *Europees* en *euro-* (domein 1 en 2). Daar staat tegenover dat EG- - te meten aan het aantal tokens (1703) - heel sterk staat in die domeinen. *Europees* is wat het aantal tokens betreft ongeveer even goed als of zelfs beter dan EG- vertegenwoordigd in domein 1 en 2, *euro-* heel wat minder.

Europa- staat meer op zichzelf, met een gedeeld domein (internationale manifestaties, 4) en een uniek domein (plaatsnamen, 7). Dat wil niet zeggen dat woorden die niet tot die

domeinen behoren, niet voorkomen: in opengelaten vakjes van het Venn-diagram en de twee niet afgebeelde doorsnedes (exclusieve doorsnedes van EG- en Europees en van euro- en Europa-, die geen domeinen bevatten en die niet in de figuur voorkomen omdat daarvoor de zones in het Venn-diagram ontbreken) zijn mogelijk ook domeinen te plaatsen, maar omdat de frequentie van een of meer alternatieven in die domeinen te laag was, is het domein uiteindelijk in een andere zone van het diagram terechtgekomen. Vooral Europa- loopt door het kleine aantal tokens de kans dat er minder domeinen in zijn bereik afgebeeld staan dan mogelijk. Het aangetroffen woord *Europa-Caraïbisch* heeft de domeinplaatsing in het diagram bijvoorbeeld niet beïnvloed, omdat het het enige token uit domein 9 met Europa- als eerste deel is. Pas vanaf vijf tokens en twee types spreken we van een preferentieel domein.

Euro- heeft twee unieke domeinen: commerciële namen en affectieve woorden (3 en 6), en deelt nog één domein met *Europees*: de bilaterale adjectieven (9), overigens een kleine groep, waarin *Europees* licht dominant lijkt te zijn. De twee unieke domeinen van *Europees* zijn de landoverschrijdende samenwerkingsverbanden en de cultureel-geografische woordgroepen (5 en 8).

Deze analyse via preferentiële domeinen heeft beperkingen. Als een domein in figuur 1 niet binnen het bereik van een alternatief is afgebeeld, is niet duidelijk of een benoeming met het betreffende alternatief in dat domein toch nog mogelijk is. Een ?*Eurolaan* is vrij onwaarschijnlijk (tenzij ze naar de munt verwijst), maar *Europa-Caraïbisch* als bilateraal adjectief is - zoals hierboven vermeld – daadwerkelijk aangetroffen.

Een tweede probleem dat bij deze domeinanalyse rijst, is dat niet duidelijk blijkt wat een gemeenschappelijk domein precies betekent. Betekent het dat met twee of meer alternatieven (bijv. euro- en *Europees*) woorden en woordgroepen met een *verschillende* tweede component worden gevormd, die wel tot hetzelfde domein behoren? Of zijn het vooral woorden en woordgroepen met *hetzelfde* tweede deel (bijv. *eurocommissaris* en *Europees commissaris*)?

3.2 gemeenschappelijke benoemingen

3.2.1 overzicht

Het lijkt als reactie op het hierboven geschetste tweede probleem zinvol om na de domeinanalyse over te gaan tot een individuele benoemingsanalyse, om te zien of de gemeenschappelijke domeinen in tabel 2 en figuur 1 ook aanwezig zijn als we enkel naar de gemeenschappelijke tweede delen van de vormingen kijken.

In totaal zijn er 85 woorden die met meer dan één alternatief aangetroffen zijn; dat is uiteraard een kleine minderheid ten opzichte van de benoemingen waarvoor slechts een van de vier alternatieven wordt gebruikt. Dat betekent dat gemeenschappelijke domeinen zeker niet alleen door individuele frequente woorden bepaald zijn. De varianten met twee of meer alternatieven zijn overigens in het overgrote deel van de gevallen volledig synonymisch.

2 van de 85 gemeenschappelijke componenten komen voor met alle vier de alternatieven: *commissie* en *commissaris*. Daarbij moet wel vermeld worden dat *Europacommissie* blijkens de enige aangetroffen zin een andere betekenis heeft dan de andere drie varianten:

Volgens de voorzitter van de Europa-commissie in de Duitse bondsdag, Gunter Verhagen, toont de huidige EG-voorzitter een gebrek aan leiderschap.

In die zin blijkt een *Europa-commissie* een nationale commissie over Europa te zijn, niet dé *Europese commissie*.

6 woorden worden gecombineerd met *Europees*, euro- en EG-: *bureaucraat, instelling, markt, politici, talen, top*. Naast *euro-bureaucraat* (1 token) is *eurocraat* met dezelfde betekenis frequenter (6 tokens). Twee woorden komen voor met Europa-, *Europees* en EG-: *beleid* en *correspondent*. *Europa-beleid* heeft net zoals *Europa-commissie* een andere betekenis, zoals blijkt uit de enige voorbeeldzin:

De allianties zijn onderdeel van het 'Europa-beleid' van de Rabobank.

De woorden die met drie of meer alternatieven voorkomen, hebben dus allemaal direct of indirect te maken met de Europese Unie, al kunnen sommige combinaties natuurlijk ook naar Europa als continent verwijzen, maar dat lijkt zelden het geval te zijn.

Maar liefst 61 van de 85 gemeenschappelijke componenten (72 %) zijn enkel aangetroffen met *Europees* en EG-. Dat is niet echt verwonderlijk, omdat dat ook de alternatieven met het grootste aantal tokens zijn (zie tabel 1). De gemeenschappelijke componenten zijn hier alfabetisch gerangschikt: *aanpak, ambassadeur, ambtenaar, besluit, bestuur, binnengrenzen, burger, concurrentie, conferentie, delegatie, diplomaat, economie, erkenning, export, gemiddelde, hof, hoofdsteden, hulp, import, land, landbouw, leiders, lid(staat), maatregelen, milieu, minister, missie, munt, niveau, normen, onderhandelaar, onderzoek, overleg, partner, politiek, prijzen, programma, project, raad, recht, regel, regeringsleiders, richtlijn, rol, staal, staten, steun, student, subsidie, topambtenaar, topconferentie, topperleg, valuta, verband, verbod, verdrag, vergadering, vrede-, waarnemer, wetgeving, zaken*. In de aangetroffen zinnen lijken de varianten met de twee alternatieven volledig synoniem, behalve *ambassadeur* en *hof*. Het *Europees Hof* is een instelling van de Raad van Europa, het *EG-hof* zou bij de E.U. moeten horen. *Europese ambassadeur* en *EG-ambassadeur* zijn vaak synoniem maar niet altijd. Meestal betekenen ze beide 'ambassadeur van een lidstaat van de EU', maar in sommige gevallen betekent *EG-ambassadeur* 'speciaal gezant van de EU'.

Voorts zijn er 7 componenten enkel gemeenschappelijk tussen euro- en *Europees*: *circuit, festival, geld, leger, markt, parlement, politici, tv, Russische*. Daarbij zijn *Euro-tv* en *Eurofestival* eigennamen van een specifieke zender en een specifiek festival, terwijl *Europese tv* (vaak in samenstellingen) en *Europees festival* geen namen zijn, maar omschrijvingen (Koefoed 1993:9-13), en dus dat specifieke missen.

Conventie, instituut en *liga* kunnen worden gecombineerd met Europa- en *Europees*. *Europaliga / Europese liga* en *Europa-conventie / Europese conventie* lijken volledig synoniem, maar een *Europa-instituut* heeft eerder Europa zelf als onderwerp dan *Europees Instituut*. Dat is onder meer te zien aan de nabepalingen met een object voor het instituut, die bijna altijd aanwezig zijn bij *Europees Instituut* en afwezig blijven, of een bezitsrelatie aangeven, bij *Europa-Instituut*:

-Na de renovatie bestaat het huis uit zes appartementen voor werknemers van het Europees Instituut voor Bestuurskunde, dat aan het Onze Lieve Vrouweplein (sic) zetelt en al lang wil uitbreiden.

-Prof. S. Karaganov, vice-directeur van het Europa-Instituut van de Academie voor Wetenschappen te Moskou, sprak over de Koude Oorlog.

Het hier gedemonstreerde verschil tussen de vormingen met Europa- en *Europees* treedt zeker niet in alle vormingen op, maar als er een betekenisverschil optreedt tussen de twee varianten, dan is het dit verschil: Europa- geeft in die gevallen een thema weer, de tweede component is bezig met Europa, terwijl *Europees* als relationeel adjectief verwijst naar Europa als bezitter.

Euro- en Europa- dienen beide als eerste deel voor –*centrisch*, *Caraïbisch* en *debat*. Daarbij zijn de alternatieven volledige synoniemen met de respectievelijke betekenissen: “de Europese beschaving als referentiepunt nemend”, “tussen Europa en de Caraïbische eilanden” en “debat over Europa”. *Handel* wordt ten slotte gecombineerd met euro- en EG-.

Drie combinaties ontbreken helemaal. De combinatie van Europa-, euro- en *Europees*, van Europa, euro- en EG- en van Europa- en EG-. Diezelfde combinaties ontbraken ook in het overzicht van de preferentiële domeinen (samen met enkele andere).

In tabel 3 worden de 85 benoemingen met varianten ondergebracht bij de toepasselijke combinatie van de alternatieven.

Combinatie van alternatieven	aantal benoemingen
1 Europees, EG-, euro-, Europa-	2
2 Europees, EG-, euro-	6
3 Europees, EG-; Europa-	2
4 Europees, euro-, Europa-	0
5 EG-, euro-, Europa-	0
6 Europees, EG-	61
7 Europees, euro-	7
8 Europees, Europa-	3
9 EG-, euro-	1
10 EG-, Europa-	0
11 euro-, Europa-	3
totaal	85

tabel 3: het aantal gemeenschappelijke benoemingen per alternatievencombinatie

Opvallend in tabel 3 is dat de algemene frequentie die blijkt uit tabel 1, ook duidelijk weerspiegeld wordt in de aantallen gemeenschappelijke benoemingen. Ondanks de vaak kleine aantallen volgt het aantal gemeenschappelijke benoemingen perfect de volgorde die blijkt uit de frequentietabel. De combinatie van *Europees* en euro- (rij 7) is bijvoorbeeld frequenter dan die van *Europees* en Europa- (rij 8), omdat euro- frequenter is dan Europa-. Er is slechts één combinatie die in tabel 3 frequenter is dan tabel 1 zou laten vermoeden: euro- + Europa- is, tegen de algemene gang van zaken in, frequenter dan EG-+euro- en EG-+Europa-.

In het algemeen blijkt uit de benoemingen met twee of meer varianten dat de domeinverdeling uit het eerste deel van de vergelijking klopt. Soms zijn één of meer alternatieven afwezig bij een benoeming die tot een gemeenschappelijk domein behoort, maar dat kan toeval zijn. De meeste woorden die met twee of meer alternatieven gecombineerd worden, komen uit domein 1 en 2 en hebben dus te maken met de Europese Unie. Ook Europa- manifesteert zich - weliswaar zeer sporadisch - op dat domein.

3.2.2 frequentievergelijking van eurowoorden met hun concurrenten

In 19 individuele gevallen van de 85 gemeenschappelijke benoemingen concurreert euro- met minstens een van de andere alternatieven (rij 1, 2, 7, 9 en 11 in tabel 3). Omdat dit artikel vooral op euro- toegespitst is, bekijken we nog even de frequentie in het corpus van de variant met euro- ten opzichte van de andere varianten. Vooraf zijn er drie hypothesen te formuleren: 1) de frequentie van de varianten wordt bepaald door de algemene frequentie van de alternatieven uit tabel 1, net zoals het aantal gemeenschappelijke benoemingen in de vorige paragraaf. Dat zou betekenen dat de variant met euro- altijd frequenter is dan de variant met Europa-, maar nooit frequenter dan de variant met *Europees* of EG-. 2) De frequentie wordt bepaald door de dominantie van een bepaald alternatief in een preferentieel functioneel domein. Dat zou bij voorbeeld betekenen dat euro- minder frequent zou zijn dan EG- en Europees in benoemingen die met de E.U. te maken hebben. 3) De frequentie heeft te maken met individuele institutionalisering (voor de term: zie Bauer 1983:49): sommige varianten zijn opgenomen in de sociale *langue* (Koefoed 1992; 1993:39-58), of anders gezegd in het gemeenschappelijke lexicon dat de taalgebruikers van Nederlands tot hun beschikking hebben, andere niet of minder.

In tabel 4 zijn de individuele frequentiegegevens gepresenteerd.

tweede deel	euro-	Europees	EG-	Europa-
(bureau)craat	7	1	3	
Caraïbisch	1			2
centrisch	3			1
circuit	3	3		0
commissaris	8	23	79	1
commissie	2	449	41	1
debat	4			2
festival	2	2		
geld	1	8		
handel	1		4	
instelling	1	18	12	
leger	1	25		
markt	2	78	8	
parlement	74	188		
politici	1	4	1	
Russisch	5	1		
talen	1	19	4	
top	36	113	75	
tv	5	2		

tabel 4: frequentie van de verschillende varianten bij gemeenschappelijke benoemingen waarvan één variant met het alternatief euro- is gevormd, alfabetisch gerangschikt volgens tweede component, met het hoogste aantal tokens per benoeming in vetjes.

Lage frequentie-aantallen in tabel 4 kunnen onbetrouwbaar zijn, omdat ze soms slechts de frequentie in één enkel krantenartikel weergeven. Toch kan duidelijk uit de tabel afgeleid worden dat niet een van de drie hierboven genoemde hypothesen de verklaring biedt voor de frequentiegegevens, maar wel de drie hypothesen samen.

De algemene frequentie van de alternatieven is de belangrijkste factor. Meestal is de volgorde van frequent naar minder frequent dus de volgorde Europees>EG->euro->Europa-, als enkel de alternatieven met een frequentie groter dan nul in aanmerking worden genomen. Als gelijke aantallen niet als afwijking worden gezien, klopt die volgorde in 5 van de 19 gevallen niet: *bureaucraat*, *Caraïbisch*, *commissaris*, *Russisch* en *tv*. In die gevallen kunnen de benoemingsdomeinen beslissend zijn: de bilaterale adjectieven vormen een weinig frequent domein, waarin niet zo duidelijk een dominant alternatief gevonden kon worden. Het is dus niet zo verwonderlijk dat de twee bilaterale adjectieven in de tabel, namelijk *Caraïbisch* en *Russisch*, afwijken van de normale volgorde: *Europa-Caraïbisch* is frequenter dan *Euro-Caraïbisch*, en *Euro-Russisch* is frequenter dan *Europees-Russisch*. Ook de relatief hoge frequentie van *Euro-tv* heeft te maken met een functioneel domein: *Euro-tv* is de commerciële eigennaam van een tv-zender, en behoort dus tot een ander domein dan *Europese tv*. Als derde factor komen individuele kenmerken van de benoemingen aan bod. Zo is euro- het frequentste alternatief bij *bureaucraat*, maar enkel omdat het relatief frequente *eurocraat* (zes tokens), met zijn kenmerkende negatieve lading, die sterker lijkt dan die van het woord *bureaucraat*, ook in de frequentietelling van *bureaucraat* is opgenomen. De individuele, modieuze kenmerken van *eurocraat* geven hier dus de doorslag. De hogere frequentie voor *EG-commissaris* (79) dan voor *Europees commissaris* (23) lijkt een zaak van min of meer toevallige institutionalisatie, zeker als de vergelijking wordt gemaakt met *Europese commissie* en *EG-commissie*, waar de aantallen nog overtuigender in de richting van de algemene frequentie uit tabel 1 wijzen.

4 **Besluit**

In vergelijking met *Europees* en EG- wordt euro- vrij weinig gebruikt. *Europees* heeft het voordeel dat het ruimere functionele mogelijkheden heeft; het is het breedst inzetbaar; EG- is een heel specifiek eerste deel, dat slechts enkele sterk gerelateerde functies heeft, maar daar dan ook prominent aanwezig is. Europa- is als eerste deel in samenstellingen kwantitatief en functioneel beperkt.

Het is waarschijnlijk dat euro- als splintermorfeem inderdaad uit naamgeving afkomstig is, zoals Van den Toorn voor het hele procédé van de splinterwoordvorming gesuggereerd heeft (Van den Toorn 1987), want het wordt als enige alternatief vaak voor commerciële namen gebruikt. Ook attitudes tegenover het verenigde Europa worden vaak met euro- als eerste deel van een splintersamenstelling uitgedrukt. In die laatste woorden lijkt euro- eerder een splinter uit *Europa* dan uit *Europees*. De commerciële en attitudele benoemingen hebben normaliter geen variant met *Europees*, EG- of Europa-. Daarnaast kan euro-, als het over de EU gaat, worden gebruikt als alternatief voor *Europees*, EG- of Europa-, maar het is dan minder frequent dan *Europees* en EG-. Euro- wordt ook naast *Europees* gebruikt in ‘bilaterale’ adjectieven als *Euro-Russisch*. In concurrentie met alternatieven kan euro- in individuele gevallen soms toch de meest gebruikte benoemingsvariant leveren. Het heeft in de benoemingsmogelijkheden waarin het eerste deel naar Europa moet verwijzen een duidelijke, afgebakende plaats, en kan als productief worden beschouwd.

(*) Dit artikel is een uitgewerkte versie van een lezing op de Morfologiedagen 2000 in Leiden. Ik bedank alle deelnemers aan het congres, en vooral J. Kooij en A. van Santen, voor hun waardevolle opmerkingen en suggesties. W. Smedts en H. Smessaert lazen een versie van dit artikel door, waarvoor ik hen dankbaar ben. Eventuele onvolkomenheden blijven uiteraard mijn verantwoordelijkheid.

4.1.1 Literatuurlijst

- [ANS:] Haeseryn, W., K. Romijn e.a. 1997. *Algemene Nederlandse spraakkunst*. Tweede geheel herziene druk. Twee delen. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff/Wolters Plantyn.
- Aronoff, M. 1976. *Word formation in generative grammar*. Cambridge/London: MIT Press.
- Baayen, H. 1993. "On frequency, transparency and productivity". In: G. Booij en J. van Marle (red.), *Yearbook of morphology 1992*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 181-208.
- Bauer, L. 1983. *English word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hamans, C. 2000. "Van zin tot splinter. Over euro's, over de heg verhalen, polderontvangers en treuro's." In: H. den Besten, E. Elffers en J. Luif (red.), *Samengevoegde woorden. Voor Wim Klooster bij zijn afscheid als hoogleraar*. Amsterdam: UvA, 125-134.
- Heynderickx, P. 1992. "Relationeel adjectief-substantief-combinaties en concurrerende constructietypes". In: *Spektator. Tijdschrift voor neerlandistiek* 21, 149-160
- Koefoed, G. 1992. "Analogie is geen taalverandering. Ofwel: de conventies, het systeem en het sprekend subject". In: *Forum der letteren* 33, 9-17.
- Koefoed, G. 1993. *Benoemen: een beschouwing over de faculté du langage*. Amsterdam: P.J. Meertens-Instituut.
- Reinsma, R. 1975. *Signalement van nieuwe woorden: W.P. woordenboek van 2000 neologismen*. Amsterdam: Elsevier.
- Santen, A. van 1992. *Productiviteit in taal en taalgebruik. Een studie op het gebied van de Nederlandse woordvorming*. Dissertatie R.U.Leiden.
- Speelman, D. 1997. *Abundantia verborum: a computer tool for carrying out corpus-based linguistic case studies*. Dissertatie K.U.Leuven.
- Toorn, M. van den 1983. "Morfeemsplinters". In: *Gramma* 7, 81-85.
- Toorn, M. van den 1987. "Morfologisch niemandsland: commerciële naamgeving". In: *Forum der letteren* 28, 108-114.
- [Van Dale 1961]=C. Kruyskamp 1961. *Van Dale. Groot woordenboek der Nederlandse Taal*. Achtste, herziene uitgave. Den Haag: Nijhoff.
- [Van Dale 1999]=G. Geerts en T. den Boon 1999. *Van Dale. Groot woordenboek der Nederlandse Taal*. Dertiende, herziene uitgave. Utrecht/Antwerpen: Van Dale Lexicografie.